

Regiuns europeicas pretendan cumpetenzas

Moviments per la secessiun u l'autonomia creschan

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ Dapi 1848 hai dà en Svizra mo in moviment separatistic impurtant, quel dals sis districts francofons en il chantun Berna da lezza giada. Uschia è nashì il chantun Giura en ina part da l'intschess relativ; il rest ha survegni in statut spezial aifer il chantun Berna. La vallada limitrofa da Laufen, da sia vart, ha lura tschernì da sa separar er ella da Berna e da far part da Basilea-Champagna. En november 2013 duain las populaziuns dal chantun Giura e dals trais districts francofons restads pro Berna s'exprimer puspè en chausa. En autras parts da l'Europa perencunter hai dà bleras midadas en lez regard. Gia ils emprims onns da noss tschientaner han manà a l'indipendenza da Montenegro (2006) e Cosova (2008), e la crisa economica e finanziaria ha nudrì separatistems en pliras parts da noss continent.

Dieta a Friburg ils 22 e 23 d'avust 2013

L'Institut federalistic da l'Universitad da Friburg (www.federalism.ch) vul festivar la 25avla ediziun da sia universitad da stad davart il federalissem, la decentralisaziun e la schliaziun da conflicts ils 22 e 23 d'avust cun ina dieta davart moviments per la secessiun u l'autonomia da regiuns europeicas*. L'institut ha gudagnà la participaziun da spezialists nordamericans. Quai ha probablmain stimulà da suttammer la dieta a la norma «English only», paradoxala en noss pajais quadriling ed en in'universitad bilingua. La dieta resguarda s'enclegia mo insaquants pajais europeics; tiers vegn anc la Grönlanda, ma i manca deplorablmain in stadi da l'anterior bloc da l'ost, nua ch'i dess tutina cas interessants, per exempel las provinzas da lingua ungaraisa e da confessiun catolica u reformada en Transilvania. Ma tut en tut ha l'institut mess ensemen in program impressiu. El preschenta la dieta sco suonda: «Postulats per dapli autonomia sa drizzan a pajais europeics adina pli numerus. Quai metta en dumonda la legitimitad da lezs stadis naziunals, e quai da sutensi, per reconuscher l'autonomia da cumanzas regiunals, sper la globalisaziun e l'integraziun europeica che fan pressiun da surengiu. Quels moviments d'indipendenza èn pli u main fermes e sa distinguan era pervi da ragischs ed aspiraziuns istoricas, politicas, culturalas ed economicas differentas; dentant hani tscherts stimul cuminaivels. La dieta interdisciplinara vul prubar d'observar ed

La dieta davart las regiuns europeicas ha lieu l'avust a Friburg.

MAD

analisar insaquants moviments per la secessiun u l'autonomia sco era la moda e maniera co che stadis europeics reageschan a lezzas aspiraziuns a dapli libertad. Ins vegn ad examinar ils cas da Scozia, Catalugna, Cipra, Grönlanda, Flandra e dal Pajais basc (Euskadi) per analisar pli generalmain ils motivs e stimul culturals, politics ed economic che gidan ils moviments per l'autonomia e lur resultats giavischads.»

Ils dretgs da las minoritads

La dieta cumenza la gievgia, ils 22 d'avust a las 08.30 cun il pled da bainvegni da rector Guido Vergauwen, dominican ecumenic da derivanza flama. Da las 08.40 a las 09.10 dattan dus plects introductivs il tun da la dieta. Helen Keller (Universitad da Turitg), derschadra da la Curt europeica dals dretgs umans (Strassburg), referescha davart la proteziun giuridica da las minoritads en Europa. Ambassadur Valentin Zellweger, schef da la partiziun da dretg internaziunal tar il Departament federal d'affars exterius, referescha davart la stabilitad territoriala areguard ils interess globals; quai fa endament l'act final da Helsinki 1975 davart l'inviolabilitad dals cunfins statals, e schizunt da quels tranter republicas federativas, sco lezza giada en Jugoslavia ed en l'Uniun sovietica. A las 09.10 entschaiva l'emprima sesida da

la dieta, intitulada: «Da tge sa tracti? Federalissem, autonomia, autodeterminaziun ed independenza.» Ils trais referats da lezza sesida, dus giuridics ed in politologic, sclereschan insaquants noziuns fundamentalas e descrivan l'urden giuridic creà dal Cussegl da l'Europa per promover la diversitad culturala e la reconuschienscha dals dretgs da las minoritads. Sco emprima referescha Eva Maria Belser (Universitad da Friburg), manadra da l'Institut federalistic, davart il dretg d'autodeterminaziun. Sia Spilio-poulou Åkerman (Universitad d'Uppsala en Svezia) preschenta la proteziun da las minoritads e l'autonomia territoriala; ella presidiescha la cumissiun consultativa da la Cunvegna europeica da basa per la proteziun da las minoritads naziunals (Cussegl da l'Europa) e maina l'Institut per la pasch da las Inslas d'Åland, provinza autonoma e demilitarisada da Finlanda. Il terz referat fa Ronald Watts (Queen's University, Kingston en Ontario), spezialist dal federalissem canadais; Watts examinescha la colliaziun tranter il federalissem e las minoritads: «Po il federalissem tegnair ensemen ils stadis?»

Da Cipra a Grönlanda

A las 11.00, suenter il «coffee break» bain merità, cumenza la segunda sesida. Lezza observa ed analisescha sis moviments per l'autonomia. Il giurist Peter Hänni (Universitad da Friburg), manader da l'Institut federalistic, fa il pled d'introducziun; lura vegnan trais trios. L'emprim, anc avant gentar, preschenta Scozia e Catalugna. Ses parsura è il politolog John Kincaid dal Lafayette College ad Easton (Pennsylvania); ils referats politologics fan John Curtice (University of Strathclyde, Glasgow), spezialist englais d'analisis electoralas, e la Catalana Montserrat Guibernau (Universitad da Londra), auctura da «La Identitat de les Nacions» (Barcelona 2010) e «The Ethnicity Reader» (segunda ediziun, Cambridge 2010). Suenter il gentar, a las 14.00, vegn il segund trio, presidià da la politologa Joanna Bourke Martignoni (Universitad da Friburg), cun referats politologics da Nicos Trimiclionitis (Universitad da Nicosia) e Maria Ackrén (Universitad da Grönlanda). La Grönlanda autonoma fa part da Danemarc, ma ha in'atgna regenza ed ina lingua indigena numnada «kalaallisut», parenta da quella dals Inuits en Canada, Alasca e Sibiria. Dapi 1974 èn l'insla da Cipra e sia chapitala Nicosia partidas tranter la Republica da la Cipra (838 897 olmas, inclus 20,9% esters), reconuschida da la cuminanza internaziunala, e la Republica tirca da la Cipra dal nord (256 644 olmas il 2006, inclus schuldada e colonists da la Turchia, e reconuschida mo da

questa). Il giurist Nicolas Schmitt (Universitad da Friburg), spezialist dal federalissem, presidiescha il terz trio; quest entschaiva a las 16.00, suenter la pausa, e cumpiglia referats da la giurista Patricia Popelier (Universitad d'Antwerpen) davart la Flandra e dal giurist Joserramon Bengoetxea (Universitad dal Pajais basc) davart l'Euskadi. Il num dal referent cuntegna la ragisch basca «etxea» che munta «chasa».

Motivs e consequenzas oz e damaun

Venderdi, ils 23 han lieu la terza e la quarta sessiun. La terza cumenza a las 08.30 e consista da duas discussiuns al podium davart aspects dals moviments per l'autonomia u la secessiun. Il politolog Michael Burgess (Universitad da Kent, Canterbury) presidiescha la discussiun davart identitads culturalas, oravant tut ils dretgs areguard il linguatg e la scola, cun trais referats: La politologa Elisabeth Alber (Academia europeica da Bulsau), il giurist Stephen Tierney (Universitad d'Edinburgh) e la giurista Tawhida Ahmed (Universitad da Reading, tranter Londra ed Oxford), spezialista dals dretgs da las minoritads. L'autra discussiun da la damaun cumenza suenter la pausa, pia a las 10.30, e tracta facturs economic, mesiras finanzialas, resursas natirals, inegalitads economicas euv. Sut la presidenza d'Eva Maria Belser refereschan Peter Hänni e l'istoricher Siegfried Weichlein (Universitad da Friburg), spezialist da l'Europa en il 19avel e 20avel tschientaner. La quarta e davosa sessiun da la dieta ha lieu suenter gentar, pia da las 13.30 a las 16.00, sut il titel: «Trends, reacziuns e conclusiuns.» I sa tracta da trais referats. L'emprim descriva Michael Burgess reacziuns da las centralas en fatscha a moviments per l'autonomia u la secessiun. Lura, davent da las 14.00, analisescha la giurista Astrid Epiney (Universitad da Friburg) insaquants problems giuridics che derivan da pretaisas separatisticas areguard stadis da l'Uniun europeica sco la Belgia, la Gronda Bretagna u la Spagna. Il davos referat, quel da John Kincaid, è orientà vers l'avegnir: Tge pudessan tals moviments en auters continents emperder da quai ch'ins ha discutà durant quella dieta da dus dis? Kincaid, che viva e docescha en Pennsylvania, sper il cunfin da New York, vegn a manegiar oravant tut il Québec; ma l'Asia, da la Nova Guinea dal vest als Uigurs ed a la Palestina, porscha bler dapli en lez regard. L'Institut federalistic da Friburg po anc chattar nundumbraivels secturs da perscrutaziun.

* Lieu: Friburg, Boulevard de Pérolles 90, sala PER 21 A140, emprim plan.